

Гдакович Мар'яна Степанівна,

*кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри іноземних мов та культури фахового мовлення Львівського державного університету внутрішніх справ
м. Львів, Україна*

Черевко Вікторія,

*курсантка 4-го курсу Львівського державного університету внутрішніх справ
м. Львів, Україна*

МОВА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

Українське суспільство упродовж тривалого часу зазнавало тотальної послідовної денаціоналізації, що призвело до деформації національної свідомості українців, яка, як відомо, є стрижнем будь-якої нації, її потужним внутрішнім феноменом, а позбавлений національної свідомості народ не може створити національної держави. Визначальним чинником у формуванні національно свідомої особистості була і залишається рідна мова [1, с. 1].

Сьогодні, у час російсько-української війни, у час боротьби українців проти московських окупантів за збереження державності України, питання мови та національної свідомості гостро постає перед українцями. Сьогодні ні в кого не виникає сумнівів, що політика москви щодо українців (як і щодо інших поневолених російською імперією народів) була спрямована на знищення української національної самобутності; про що писав Тарас Шевченко ще 1845 р. у поемі «Кавказ»:

А зате!

Якби ви з нами подружили,

Багато б дечому навчилися!

У нас же й світа, як на те –

Одна Сибір неісходима!

А тюрм, а люду!.. Що й лічить!

Од молдаванина до фінна

На всіх язиках все мовчить...

Вогнища з українських книг багато разів палали за наказами царів і московських патріархів. Палали бібліотеки та заборонялися видання підручників, літератури та книг релігійного змісту українською мовою. Нам потрібно усвідомлювати, що боротьба росії проти України була в усі часи не лише проти окремих героїчних постатей, а й проти української культури, традицій, мови, інтелігенції, письменників, кобзарів, які були носіями та символами нашого народу.

Неоголошена війна спершу на сході нашої держави з 2014 р., а з 24 лютого цього року відкритий наступ московії й бомбардування москowitzами усієї України оприявнили справжню мету росії – стерти з лиця землі українство – як сам факт і один з проявів людського буття, й українців як націю,

замаскувавши геноцид українців ідеологічним штампом московських пропагандистів про «денацифікацію» України. Показово, що власне мовний чинник росія використала як головний привід до агресії – пояснивши її потребою захисту російськомовних громадян в Україні.

Українське суспільство потребує широкого просвітництва, передусім координованого прогресивними філологами та істориками зі спростування міфів, постколоніальних стереотипів, наприклад, про «колиску братніх народів» і «старшого брата» (чітке єдине трактування історії України як держави з тисячолітньою традицією, яка походить від княжої Русі–України), сутність та етимологію номінації «Русь» і похідних назв (усвідомлена візія про Русь-Україну – могутню державу Х–ХІІІ ст., утворену українським етносом), про «давньоруську мову» та Остромирове Євангеліє як «истоки русской письменности и культуры» (насправді ж належність Остромирового Євангелія – унікальної пам'ятки української мови, письменності та культури – до величної спадщини України та українського народу), стереотип про мовну «какуюразницю» (проблема білінвізму в Україні і як асиметрична масова двомовність призводить до звуження сфер використання рідної української мови, її витіснення, змішування мов, іншими словами, мовного невігластва, мовного протистояння) тощо [4, с. 359].

Щодо нинішньої динаміки мовної ситуації в Україні, то вона очевидна: українська мова досить відчутно заявила про себе як про природний і основний засіб комунікації української нації, а також представників інших етносів – громадян України. Сьогодні бажання бути українцем і спілкуватися по-українськи демонструє зростання національно-мовної свідомості людей. Російська мова втрачає свої домінувальні позиції навіть у великих містах, тільки, на жаль, страшною ціною українських життів і жертовністю й відвагою українських воїнів. Державний статус української мови й україномовна освіта покликані перешкоджати денаціоналізаційним процесам в Україні, однак російськомовний маскульт, розрив між побутовою мовою студентів і мовою навчання знецінює ефективність виховання національно свідомих громадян [1, с. 1]. На думку Л. Мацько, засадничою у процесі викладання української мови у ЗВО повинна стати українознавча основа всієї дисципліни, що навчить студентів відчувати національну специфіку мови, мовну картину, створену ментальністю українського народу [2, с. 70]. Потужним джерелом формування національної свідомості та мовленнєвої культури студента є література, позаяк художнє слово апелює не лише до розуму, а й до серця, є еталонним кодом національного самовираження, а мовна підготовка у вищій школі – це засвоєння не просто лінгвістичних норм, правил, формул мовленнєвої поведінки, а й складного комплексу морально-психологічних, соціальних, інтелектуально-духовних і розумово-ментальних орієнтирів [3, с. 6].

Хотілося б, щоб кожний українець усвідомлював, що наша мова сьогодні – це не лише засіб спілкування українського народу, а й показник національної

свідомості кожного з нас. Адже двомовність – не притаманна культурно жодному народові світу. Як зазначає зокрема І. Фаріон, «Українсько-російська двомовність не склалася сама історично, а її насильно «склали» [6]. За І. Нечуєм-Левицьким, «великоруський язык не сам дійшов до границі імперії, а його допхали туди сотні тисяч російського війська, тюрми та Сибір».

Мова була і залишається потужним важелем впливу та засобом формування національної свідомості. Саме тому викладання української мови та українознавчих дисциплін у навчальних закладах повинно посідати важливе місце. Особлива увага має бути звернена на лінгводидактичну складову, адже у Стратегії національно-патріотичного виховання [5] особливу увагу приділено утвердженню поваги до державної мови, піднесення її престижу серед громадян, що є важливим аспектом формування й розвитку особистості та основою національно-патріотичного виховання. Першорядне значення повинно мати навчання української мови, адже однією з найголовніших функцій мови є державотворча функція мови, про що зазначали вже з ренесансного часу – доби постання національних держав. Так, литовський священик Мікалоюс Даукша (автор найстарішої книги, що збереглася, виданої у Великому князівстві Литовському) ще 1599 р. у відомій передмові до «Postilla Catholica» визначає: «Народи сильні не врожайністю землі, ані розмаїттям одягу, ані красою країни, ані міцністю міст і замків, а передовсім вживанням своєї мови, яка підіймає і зберігає спільноту, згоду і братерську любов. Мова є спільним зв'язком любові, матір'ю єдності, батьком громадянськості, сторожем держави. Знищиш мову – зруйнуєш згоду, єдність і всіяке добро» [переклад – М. Г.].

Отож, ситуація, яка склалася сьогодні, вимагає миттєвої реакції всіх свідомих громадян та рішучої діяльності задля збереження України. Утвердження українськомовності наших громадян має бути справою державної ідеології, що сприятиме формуванню ваги української мови у світі. Освіта потребує докорінної переорієнтації, відтак наповнення її справді українським змістом набуває першочергового значення. Формування патріотичних і національних цінностей має стати одним з провідних векторів освіти й гуманітарної політики в цілому як запорука існування і розвитку України.

Література

1. Бабій І. Формування національної свідомості студентів у процесі викладання української мови. URL: <https://bit.ly/3pEs0eK>.
2. Мацько Л. Українська мова: формування національної свідомості. *Педагогіка і психологія*. 1996. № 1. С. 67–70.
3. Пасинок В. Г. Мовна підготовка студентів як загальнопедагогічна проблема. Харків, 1998. 154 с.
4. Петришина О. Формування мовної толерантності майбутнього педагога-словесника в умовах війни. *Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід*. Тернопіль, 2022. С. 356–361.

5. Указ Президента України «Про стратегію національно-патріотичного виховання молоді» № 286/2019 від 18.05.2019. URL: <https://bit.ly/3ACP2sT>.
6. Фаріон І. Рикошет пострілів у мову, або Про дурнів від «язика». *Слово Просвіти*. URL: <https://bit.ly/3QYdJ8m>.